

БЕКІТЕМІН
ҚР Оқу-ағарту министрлігінің
«ҰҒПДТО» РМҚК бас директоры
С. Садықов
2023 ж.

Қазақстандағы сапалы дене тәрбиесі саясаты

Мазмұны

Преамбула	1
Саясаттың мақсаты	2
Саясат туралы мәлімдеме	2
Саясатты іске асыру бағыттары және қағидаттары.....	3
Материалдық база, жабдықтар мен ресурстар	4
Оқу бағдарламаларының икемділігі. Мұғалімдерді даярлау, қамтамасыз ету және дамыту	4
Инклюзивтілік және гендерлік теңдік	5
Мониторинг және сапаны қамтамасыз ету.....	5

Преамбула

Дене тәрбиесінің негізгі формаларының бірі ретінде өскелең ұрпақтың дене тәрбиесіне тарихи тұрғыдан көп көңіл бөлінді, өйткені дене тәрбиесінің дамуы адам денсаулығымен, елдегі әлеуметтік-экономикалық өзгерістермен және жалпы қоғамның әл-ауқатымен тығыз байланысты.

Өскелең ұрпақтың бойында қоғамға қажетті білім, біліктілік пен дағдыларды қалыптастырудағы дене тәрбиесінің маңыздылығы ескеріле отырып, бұл процесс білім беру ұйымдарында мемлекеттің бақылауымен жүзеге асырылады. Ел азаматтарының дене тәрбиесі мектепке дейінгі білім беру ұйымдарынан басталатын және жоғары оқу орындарында аяқталатын үздіксіз процесс Қазақстан үшін де жат емес. Дене тәрбиесі әр дайындық деңгейінде белгілі бір функцияларды орындайды. Алайда, соңғы жылдары тиімділігінің төмендігіне байланысты балалар мен оқушы жастардың дене тәрбиесінің қолданыстағы тәжірибесін өзгерту қажеттілігі туралы пікір айтушы зерттеушілердің саны артып келеді.

Сапалы дене тәрбиесі (бұдан әрі – СДТ) дағдылар мен құзыреттерді, сондай-ақ ел азаматтарының әлеуметтік жауапкершілігін қалыптастырудағы мүмкіндіктердің тұтас спектрін білдіреді.

СДТ оқу бағдарламасы құрылымдық ойлауды, эмоцияларды және физикалық денсаулық құндылықтарын түсінуді қалыптастыру бойынша білім мен ұсыныстардың көлемін қамтиды. Жарыстарға қатысу арқылы білім алушылар ынтымақтастық арқылы қағидалардың, шарттардың, моральдық көзқарастардың, нәтижелі және әділ ойын

критерийлерінің рөлін бағалай бастайды. Олар топтық жұмыстың артықшылықтары мен талаптарын құптайды, тәуекелдерді, мінез-құлық жауапкершілігін тани алады және бақылай алады, қойылған міндеттерді орындай алады, сонымен қатар өткен жетістіктермен салыстырғанда жеке тиімділік мониторингін бағалай алады. Нәтижесінде СДТ оқыту процесін ұйымдастыру нақты құндылықтар туралы түсінік береді, қазіргі қоғамға қатысу, сондай-ақ тиімді қызмет арқылы білім алушылардың белсенділігін ынталандырады.

Жастардың физикалық белсенділігін перспективалық зерттеу оқу жетістіктеріне әсер етеді. Басқа факторлар да білім алушылардың оқу үлгеріміне әсер етеді, сонымен бірге егер жастар физикалық белсенділікпен кем дегенде ұсынылған көлемде айналысса, бұл олардың әлеуметтік және академиялық жетістіктерін жақсартады деген болжам бар, бұл фактілермен расталды.

Көптеген балалар, әсіресе жағдайы төмен балалар үшін дене тәрбиесі үнемі дене шынықтырумен айналысудың жалғыз мүмкіндігі болып табылады, бұл білім алушылардың мектеп бағдарламасы аясында СДТ қол жеткізу қажеттілігін күшейтеді.

СДТ инвестициялау – бұл денсаулыққа, гендерлік теңдікке, инклюзивті тәсілге, сапалы білім мен жұмысқа орналасуға салынған инвестициялар. Дене тәрбиесі Біріккен Ұлттар Ұйымының Тұрақты даму мақсаттарын, ЮНЕСКО Қазан іс-шаралар жоспарын, Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының физикалық белсенділік деңгейін арттыру жөніндегі жаһандық іс-шаралар жоспарын, Бейжің іс-шаралар платформасын және басқаларды қоса алғанда, халықаралық даму бағдарламаларын іске асыруға ықпал етеді. Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, елде дене тәрбиесінің сапасын ілгерілетуді қолдау үшін Сапалы дене тәрбиесі саясаты қабылданады.

Саясаттың мақсаты

Сапалы дене тәрбиесі саясатының (бұдан әрі – Саясат) мақсаты Қазақстанда дене тәрбиесін дамытуды қамтамасыз ету жөніндегі қағидаттарды азаматтардың әлеуметтік белсенділігінің басымдықтарының бірі, адамның денсаулығын нығайту және физикалық мүмкіндіктерін дамыту, сондай-ақ ел азаматтарының қазіргі әлемдік үрдістерге, атап айтқанда, сапалы дене тәрбиесіне сәйкес келетін физикалық мүмкіндіктерінің жаңа сапалы деңгейін белгілеу болып табылады.

Саясат туралы мәлімдеме

Қазақстан Ұйымның Үкіметаралық комитетінің (CIGEPS) үш негізгі басымдықтарының бірі ретінде СДТ тұжырымдамасын әзірлеуді айқындауда, сондай-ақ спорт ғылымы және дене тәрбиесі жөніндегі халықаралық кеңестің (ICSSPE) дене тәрбиесі жөніндегі халықаралық ресми ұстанымын қолдауда көрініс тапқан дене тәрбиесіне бейілділігін қолдауға ұмтылады.

Сапалы дене тәрбиесі – мемлекеттік білім беру стандартымен, үлгілік оқу бағдарламасымен және орта мектептің үлгілік оқу жоспарларымен кепілдендірілген дәйекті оқыту процесі. Осыған байланысты, СДТ балаларды өмір бойы физикалық белсенділік пен спортқа тартудың негізі болып табылады. Балалар мен жастарды тәрбиелеу арқылы оқыту процесі олардың физиологиялық дамуына сәйкес келуі керек, психомоторлық дағдыларды, когнитивті түсінуді және болашақта физикалық белсенді өмір сүру үшін қажетті әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды игеруге ықпал етуі керек.

СДТ білім алушылардың ресурстары мен шығармашылығын, сондай-ақ өз бетінше және бірлескен топтық жұмыс дағдыларын талап ететін оқыту шарттары мен мүмкіндіктерінің кең спектрін ұсынады. СДТ басқа оқу пәндерін оқытуда кеңінен қолдану дағдыларын қалыптастыруда, оларды оқу бағдарламасының шеңберінен тыс дамытуда қолданудың бірегейлігі болып табылады.

Пәнаралық оқыту жағдайында СДТ ұстанымы анағұрлым маңызды, өйткені ол математикалық, ғылыми тұжырымдамаларды базалық түсінуден бастап, қоршаған орта үшін жауапкершілікті тәрбиелеумен, сондай-ақ білім алушылардың әлеуметтік, тарихи, мәдени өмірі мен басқа да дағдыларының құндылықтарын қалыптастырумен аяқталатын өтпелі элемент болады, бұл білім алушылардың жеке басын қалыптастыруда аса маңызды және құнды болып табылады.

Инклюзивті тәсілмен қолайлы орта құру үшін жағдайларды қамтамасыз ету, сонымен қатар СДТ іске асыру үшін қолжетімділікті кеңейту мақсатында тұжырымдамалық негіздерді трансформациялау мен дене шынықтыру мазмұнын жаңарту талап етіледі.

Саясатты іске асыру бағыттары және қағидаттары

Орта білім беру ұйымдарындағы дене тәрбиесі «Дене шынықтыру» пәнін, сыныптан тыс, спорттық-бұқаралық, дене шынықтыру-сауықтыру іс-шараларын зерделеу арқылы қалыптастырылады.

Спорттық сабақтардың кіші түрлеріне кіріспе гимнастика, дене шынықтыру кідірістері мен минуттар, үзіліс арасындағы қимылды ойындар; ірі түрлеріне - спорт секциялары, мерекелер, жарыстар, спартакиадалар, гимназиадалар жатады. Жалпы алғанда, барлық спорттық іс-шаралар кез келген мемлекеттің басты әлеуметтік, гуманитарлық құндылықтарының бірі ретінде балалардың денсаулығын сақтауға және нығайтуға бағытталған. СДТ саласында инклюзивті тәсілді қамтамасыз ету өзара байланысты бағыттарды ескеруі тиіс: балаларды қорғау мен қауіпсіздік; дене сауаттылығы. Бұл бағыттар қоғамның барлық деңгейлерін тарта отырып, жүйелі дамуды, көп салалы тәсілдерді ынталандыратын нақты тұжырымдалған қағидаттарға негізделуге тиіс. Барлық білім алушыларға тәрбие мен спорттың келісілген инклюзивті мүмкіндіктерін ұсыну талап етіледі.

Материалдық база, жабдықтар мен ресурстар

СДТ саясатын және физикалық белсенділік пен спортты мектептен тыс ілгерілету бойынша әріптестікті дамыту үшін жастар қорықпай айналыса алатын қауіпсіз, қолжетімді, жақсы жағдайда ұсталатын үй-жайлардың болуы бірдей маңызды. Бұл СДТ және онымен байланысты әріптестік қатынастарды іске асырудың негізгі қағидаты болуға тиіс. Сонымен қатар ЮНЕСКО оқытуға қолайлы жағдайлар тек физикалық инфрақұрылым нысандары мен үй-жайлар ғана емес, адам құқықтарын қолдайтын, қорғайтын қолайлы институционалдық жағдайларды қосуды талап етеді. Осыған сүйене отырып, зорлық-зомбылықтың, физикалық немесе психологиялық зорлық-зомбылықтың, гомофобиялық қорлаудың, гендерлік зорлық-зомбылықтың алдын алуға, сонымен бірге сайып келгенде болдырмауға бағытталған тиімді саясатты әзірлеу қажет.

Оқу бағдарламаларының икемділігі. Педагогтерді даярлау, қамтамасыз ету және дамыту

Мектептегі дене шынықтыру оқу-әдістемелік кешендермен, бейіндік оқулықтармен және ғылыми-әдістемелік әдебиеттермен қамтамасыз етілмеген пәндердің бірі болып табылады. Бастауыш мектепте, арнайы медициналық топтарда, инклюзивті сыныптарда оқитын балаларға арналған дене шынықтыру бойынша оқу процесін ұйымдастыру мәселелері жөнінде оқу-әдістемелік материалдар әзірлеу қажеттілігі сақталуда. Сондай-ақ негізгі спорт түрлерін: жеңіл атлетика, гимнастика, спорттық ойындарды (футбол, волейбол, баскетбол, гандбол), жүзу, шаңғы жарысы, ұлттық ойындарды және т. б. ұйымдастыру және өткізу процесін әдістемелік қамтамасыз етуді талап етеді. Әдістемелік ұсынымдарды әзірлеудің өзекті тақырыптарының бірі оқушылардың «Дене шынықтыру» пәні бойынша оқыту нәтижелерін оқытудың барлық деңгейлерінде бағалау болып табылады.

Бүгінгі таңда мектепте «Дене шынықтыру» пәнін оқытудың әдістемелік деңгейінің жеткіліксіздігі байқалады. Арнайы медициналық топтар қызметінің оқу-әдістемелік, кадрлық және құқықтық жағдайларын пысықтау қажеттілігі бар.

Дене тәрбиесінің жылдар бойы қалыптасқан оң құзыреттіліктерді дамытуға қосқан үлесін күшейту үшін оқу бағдарламалары икемді, бейімделуге ашық болуы тиіс, осылайша педагогтер оларды жұмыс процесінде жастардың әртүрлі мүдделерін ескере отырып реттей алады. Мұны жастармен кеңесу арқылы жасау керек, бұл жастардың мүдделері мен қажеттіліктерін қанағаттандыруға, сондай-ақ олардың азаматтық қатысуы мен саяси белсенділігін жақсартуға мүмкіндік береді. Оқу процесі білім алушылардың шоғырлануына арналған ұлттық критерийлер дамудың нақты деңгейіне сәйкес келетін арнайы және дәйекті күтулерді қамтуы керек. Дене тәрбиесін жетілдіру үшін ағымдағы және қорытынды бақылауды қолдану қажет. Есеп беру кез келген басқа пән сияқты кестеге енгізілуі қажет және мұнда ата-аналармен байланыс басты орында болуы тиіс.

Инклюзивтілік және гендерлік теңдік

Оқу бағдарламасын әзірлеуге инклюзивті тәсіл, сонымен қатар білім алушылардың әртүрлі қажеттіліктерін ескеруге, тиісті сападағы білімнің құндылығын қамтамасыз етуге, педагогтерге максималды нәтиже алу, оқытудың нақты шарттарына сәйкес келуі үшін жұмыс әдістемелерін бейімдеуде еркіндік беруге мүмкіндік беретін икемділікті қамтуы тиіс. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған жеке дамыту бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру маңызды.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу шеңберінде ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту, сондай-ақ дамыту үшін әлеуметтік-психологиялық, педагогикалық жағдайлар жасалуы тиіс.

Бұдан басқа инклюзивті педагогикалық әдістерді дамытуға, басымдықты балаларға ауыстыруға, оқытудың инновациялық әдістерін қолдануға мүмкіндік беретін мектепті ұйымдастыруға, білім алушыларды бағалауға икемді көзқарас қажет. Қол жетімді икемді оқу бағдарламалары, әдістемелік материалдар негізгі құрал бола алады. Табысқа жету үшін дағдылардың барлық спектрін қолдану үшін педагогтердің барлық білім алушылардың қажеттіліктерін түсінуі де маңызды. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар немесе мүмкіндіктері шектеулі білім алушылар, аз құрамды топтардың қыз балалары мен оқушылары әртүрлі әлеуметтік-экономикалық факторларға байланысты үлгермеу қаупіне ұшырауы мүмкін

Мектептер – бұл балалар, оның ішінде қыз балалар жаппай оқытылатын орын, олар өмір бойы физикалық белсенділікті сақтау, сонымен қатар спорттан жағымды әсер алу үшін біліммен, дағдылармен, шеберліктермен қамтамасыз етілуі керек. Әрине, қыз балалар үшін дене тәрбиесі бірінші кезектегі маңызға ие. Қыз балалардың дене тәрбиесіне жан-жақты, тұрақты, пайдалы және табанды қатысуы оқу бағдарламалары тиімді құрастырылған, нақты топтардың қажеттіліктері ескерілген, дайындалған, құзыретті педагогтер жүргізген, сонымен бірге ресурстармен толық қамтамасыз етілген кезде ғана мүмкін болады. Осыған байланысты дене шынықтыру педагогтері қыз балалардың физикалық дамуын шектейтін стереотиптік ойлауға жол бермеуге, сонымен қатар ұл балалар мен қыз балалардың спортқа деген көзқарастарының арасындағы айырмашылықты түсінуге қабілетті болуы керек. Осылайша, олар барлығына бірдей сәйкес келетін белсенділік пен спорт түрлерін ұсына алады.

Мониторинг және сапаны қамтамасыз ету

Тұжырымдамалық негіздерді жаңғыртудың және дене шынықтыру мазмұнын жаңартудың шұғыл қажеттілігі дене тәрбиесі процесінде сезіледі. Бұл, ең алдымен, теория мен практиканың сәйкес келмеуі, дене шынықтыру мен спорттың проблемалық мәселелері бойынша іргелі және қолданбалы, оның ішінде әлеуметтанулық зерттеулердің жеткіліксіз жүргізілуінен.

Саясатты іске асыру және СДТ ұсыну педагогтер мен мектептердің күшті жақтарын дамытуға, әлсіз жақтарымен жұмыс істеуге жәрдемдесетін көмекші жүйелермен қатар мониторингті қолдауға, физикалық дамуының сапасын қамтамасыз етуге тиіс. Құзыретті ведомстволар тарапынан тұрақты мониторинг тиісті органдарды СДТ берудің барлық аспектілері туралы объективті хабардар етуге ықпал етуі тиіс. Мониторинг күшті және әлсіз жақтарын, осы бағыттағы жұмысты жақсарту (қажеттілік бойынша) жөніндегі алдағы жоспарларға қатысты оң тәжірибе мен ұсынымдардың мысалдарын анықтауға, сондай-ақ консультациялар, бақылау және инспекциялар жүргізу жөніндегі жұмысқа білікті, тәжірибелі қызметкерлерді тартуға мүмкіндік береді. Дене тәрбиесінің сапасын қамтамасыз етуді СДТ ұсыну практикасын қолдау, сонымен бірге ынталандыру мақсатында Тәуелсіз үйлестіру органын құру және/немесе тарту арқылы күшейтуге болады.